

Geachte leden,

Van harte bieden we u het zevende nummer van *Nieuws van Zuid* aan. Door middel van de (driemaandelijks) nieuwsbrief houdt het bestuur van de Zuidelijke Afdeling u op de hoogte van recente initiatieven en actuele of aanstaande activiteiten.

In deze Nieuws van Zuid komen de **volgende onderwerpen** aan bod:

- Lezingen 7 mei: Rudi Wester en Laurens Ham
- Symposium over klimaatfictie (Bibliorura – Bibliotheek Roermond; 28 mei 14.00 - 17.00 uur)
- Lezingen 15 oktober: Hein van der Bruggen en Lucien Custers
- Terugblik bezoek tentoonstelling *De vergeten Prinsessen van Thorn* in het Limburgs Museum
- Rubriek 'Hoe is 't met?': Jacques Baartmans
- Rubriek 'In de Kijker': Literatuurportretten LGOG (Ben van Melick en Ine Sijben)
- Rubriek 'Aandacht voor stad en streek': *Spiegel van Roermond* (Hein van der Bruggen)
- Recensie: *Een Parijse Hollander. Joris-Karl Huysmans* van Marc Smeets (Peter Nissen)
- *Alfabels* (nieuwe bundel van Wiel Kusters en Joep Bertrams)
- Een kleine Antoon Coolen-revival (Niels Mulder)
- Kort bericht: Literatuurfestival Jan van Eyck Academie Maastricht op 7 en 8 april
- Rubriek 'De keuze van de dichter': Elianne van Elderen

Lezingen op 7 mei

Normaliter beleggen we in januari de eerste werkvergadering van het jaar. Vanwege corona kon deze sessie dit jaar geen doorgang vinden. Gelukkig kunnen we elkaar op zaterdag **7 mei** (14.00-17.00 uur) weer ontmoeten. Dan kunt u twee lezingen bijwonen. Als sprekers hebben we uitgenodigd **Rudi Wester**, naar aanleiding van haar biografie over Jef Last, en **Laurens Ham**, die het zal hebben over protestliederen (*Op de vuist: Vijftig jaar politiek en protestliedjes in Nederland*). De bijeenkomst is op het vertrouwde adres, **restaurant L'Union aan de Markt te Roermond**.

Rudi Wester was jarenlang recensente van Franse literatuur en directeur van het Institut Néerlandais in Parijs. In 2021 publiceerde zij de biografie van schrijver, dichter en Nederlands letterkundige vechtjas nummer één, Jef Last (1898-1972), *Bestaat er een raarder leven dan het mijne?* (Uitg. Prometheus). Het boek werd alom bejubeld en heeft al een tweede druk, met acht extra fotopagina's. Jef Last werkte als sleper in de Staatsmijn Emma, vocht als vrijwilliger in de Spaanse Burgeroorlog, sprak veertien talen en schreef tientallen boeken en gedichtenbundels. Zijn leven lang kwam hij op voor de underdog in de maatschappij.

De landarbeider

Ik melk de koeien op het land

en zet het geurig graan aan schoven

wat kan de wereld mij beloven

meer, dan Zijn zegen op mijn hand?

Ik doe mijn werk, en lees geen krant

en stoor de moordnaars niet in 't roven

Ik ben het brandhout, God de oven

waarin ik naar Zijn wil verbrand.

Ik geld voor knecht slechts onder knechten

maar Heer ben 'k van mijn eigen ziel

geen slaaf van ingebeelde rechten

Geen afgod waar 'k voor nederkniel

maar aan mijn land en volk gehecht en

tevreden zo'k mijn God geviel.

Herbayum, 20 Juni 1940.

Laurens Ham (1985) is docent moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht, essayist en dichter. Hij promoveerde in 2015 op een proefschrift over de manier waarop Nederlandse schrijvers zich maatschappelijk en politiek manifesteren. Ook speelt hij basgitaar in de band *Moi, le voisin*.

In november 2020 verscheen zijn publieksstudie *Op de vuist*, waarin hij de geschiedenis schetst van Nederlandstalige protestliedjes uit Nederland sinds 1966, in alle popgenres (van nederpop en kleinkunst tot punk en hiphop). Daarbij komt ook de politieke en activistische ontwikkeling in Nederland van de laatste halve eeuw ter sprake.

Wat verbindt de ontregelende acties van provo uit 1966, het kroningsoproer van 30 april 1980 en de antiracismebetogingen van nu? Precies: muziek. Sociale bewegingen gaan in Nederland al van oudsher hand in hand met protestliederen.

Wie de carrières van Boudewijn de Groot, Armand, Bots, Normaal, Typhoon en vele anderen volgt, ziet hoezeer het protestlied meebewoog met de politiek-maatschappelijke ontwikkeling. De roep om solidariteit maakte plaats voor een drang naar expressie van identiteit en diversiteit.

Laurens Ham zal ons op 7 mei komen bijpraten over een tegendraadse politieke geschiedenis van naoorlogs Nederland én over de rol die de Nederlandstalige protestmuziek al ruim vijftig jaar vervult in het collectieve geheugen.

Tijdens deze middag zijn de **boeken** van Rudi Wester en Laurens Ham **te koop**.

Noviteit: De deelnemers aan de middag krijgen enkele dagen van tevoren een gedicht van Wiel Kusters toegestuurd, waarover we **in de pauze** samen met de dichter van gedachten kunnen wisselen.

We verzoeken u vriendelijk zich **vóór 1 mei aan te melden** via maatschappijzuid@gmail.com. In de mail kunt u tevens aangeven of u na afloop van de lezingen deel wilt nemen aan het diner in L'Union.

Klein symposium op 28 mei over klimaatfictie

Op **zaterdag 28 mei 2022** organiseren de Zuidelijke Afdeling en Bibliotheek Bibliorura (Roermond) in de bibliotheek (Neerstraat 11, 6041 KA R'mond) een middag over klimaatfictie, het genre dat de relatie tussen literatuur en klimaatverandering centraal stelt.

De zorgen over de ongekend snelle klimaatverandering (klimaatcrisis) worden sinds een aantal jaren breed gedeeld. Op 28 mei zullen drie sprekers deze zorgen verwoorden en in literair perspectief plaatsen.

Marieke Winkler is universitair docent aan de Open Universiteit. In 2017 promoveerde zij aan de Radboud Universiteit Nijmegen op het proefschrift *Geleerd of niet. Literatuurkritiek en literatuurwetenschap in Nederland, sinds 1876*. De titel van haar lezing is:

Het water aan de lippen: de zee en zeeleven als centraal thema in klimaatfictie

In klimaatfictie vormt de omgeving vaak veel meer dan een betekenisvol decor; ze krijgt zelf *agency*. De mens staat niet langer superieur boven de natuur, maar wordt verbeeld als een vorm van leven naast allerlei andere niet-menselijke levensvormen. In deze lezing ga ik na hoe dit gebeurt in enkele werken die specifiek de zee en haar bewoners tot onderwerp nemen. Aan bod komen onder andere Anton Valens' novelle *Vis* (2009) over de boomkorkotter DH731 die op De Duitse Bocht voer, en de wonderlijke 'cultuurgeschiedenis' *Wieren* (2018) van auteur en beeldend kunstenaar Miek Zwamborn. Daarnaast sta ik stil bij de vraag waarom juist de zee zo'n aantrekkingskracht uitoefent, niet alleen op auteurs maar ook op de ecokritiek zelf, de studierichting die expliciet aandacht vraagt voor de relatie tussen literatuur en de biologische leefwereld waar zij, zoals elke andere cultuurvorm, deel van uitmaakt.

Marjolein van Herten is universitair docent letterkunde aan de faculteit Algemene cultuurwetenschappen van de Open Universiteit. In 2015 promoveerde zij op een proefschrift over leesclubs. Momenteel houdt zij zich bezig met toekomst- en klimaatromans. Zij zal spreken over:

Opkomst van de klimaatroman

Klimaatfictie is een genre dat vanaf de jaren '60 in de Engelstalige literatuur aan een opmars bezig is. Afgelopen jaren verschijnt er ook in ons taalgebied steeds meer literatuur waarin klimaatverandering een rol speelt. In de lezing wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling van dit genre en wordt bekeken hoe schrijvers verschillend omgaan met het verbeelden van de mogelijke gevolgen van de klimaatcrisis in fictie.

De Vlaamse dichter **Moya de Feyter** is de initiatiefnemer van de *klimaatdichters*, een snel groeiende beweging van Vlaamse en Nederlandse woordkunstenaars. Zij debuteerde in 2018 als dichter met *Tot iemand eindelijk*. Een jaar later publiceerde ze *Massastrandingen*, een caleidoscopische bundel waarin de destructie van onze leefomgeving centraal staat. Daarnaast maakt ze videogedichten en bracht ze zeer onlangs een boek uit over licht.

Klimaatpoëzie

Geïnspireerd door *Poets for the Planet* strijden *klimaatdichters* met poëzie in al haar verschijningsvormen voor een klimaatvriendelijke wereld. Moya de Feyter zal deze middag worden ingeleid door **Emma Crebolder**, dichter van een inmiddels omvangrijk oeuvre en de eerste stadsdichter van Nederland. Moya de Feyter zal vervolgens spreken over haar activiteiten als klimaatdichter en voordragen uit eigen werk.

U bent vanaf 13.45 welkom in de zaal van Bibliorura. Het programma ziet er als volgt uit:

14.00 uur: welkomstwoord door onze voorzitter Peter Altena

14.05 - 14.45 uur: lezing Marieke Winkler + korte vragenronde

14.45 - 14.55 uur: korte pauze

14.55 - 15.35 uur: lezing Marjolein van Herten + korte vragenronde

15.35 - 16.05 uur: vragen plus pauze met koffie / thee en vlaai

16.05 - 16.50 uur: inleiding door Emma Crebolder, presentatie Moya de Feyter + korte vragenronde

16.50 uur: afsluiting

U kunt in de pauze of na afloop een **bundel van Moya de Feyter aanschaffen** en laten signeren. Er is geen gelegenheid om te pinnen, dus denkt u aan **contant geld**.

Het symposium is ook toegankelijk voor niet-leden.

Het is voor de organisatie van belang dat u zich **vóór 22 mei opgeeft** via maatschappijzuid@gmail.com. Laat u ook weten of u na afloop mee wilt dineren in restaurant l'Union (alleen voor leden van de Maatschappij en genodigden)?

Lezingen 15 oktober 2022

Zaterdag 15 oktober zullen onze voormalige bestuursleden Hein van der Bruggen en Lucien Custers een lezing geven. Hein promoveerde onlangs – nogmaals hartelijk gefeliciteerd! – op een historisch onderwerp: *Aspecten van Joods leven in Roermond en Midden-Limburg 1275-2018* (zie *Nieuws van Zuid* 5). Van de hand van Lucien verscheen in 2018 de biografie *Alleen in wervelende wereld. Het leven van Johan Andreas dèr Mouw [1863-1919]*. Meer informatie in de volgende nieuwsbrief.

Terugblik bezoek tentoonstelling *De vergeten Prinsessen van Thorn*

Op woensdag 9 maart heeft een kleine groep leden van de Zuidelijke Afdeling de tentoonstelling *De vergeten Prinsessen van Thorn* bezocht.

De dag begon met een lezing van historicus Joost Welten, gastcurator en auteur van het gelijknamige boek (tevens te beschouwen als catalogus). Joost deed helder uit de doeken dat Thorn als adellijk vrouwenstift, behorend tot het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie een geschiedenis kent (eindigend met de verovering en inlijving van 'Limburg' door de Franse Republiek in 1794 / 1795) die in de vaderlandse historiografie stiefmoederlijk behandeld is. De geschiedenis is zó anders, dat ze is verwaarloosd. Boek en tentoonstelling maken duidelijk dat dit onterecht is. Vervolgens leidden Joost en Lena Reyners de groep ruim drie uur rond. We voelden ons verwend en verrijkt.

De tentoonstelling loopt nog tot en met 3 april.

Hoe is 't met?

In de rubriek 'Hoe is 't met?' richten we de spot op een lid van de Zuidelijke Afdeling. Deze keer **Jacques Baartmans**.

'Alleen ben ik nog nooit gebleven'

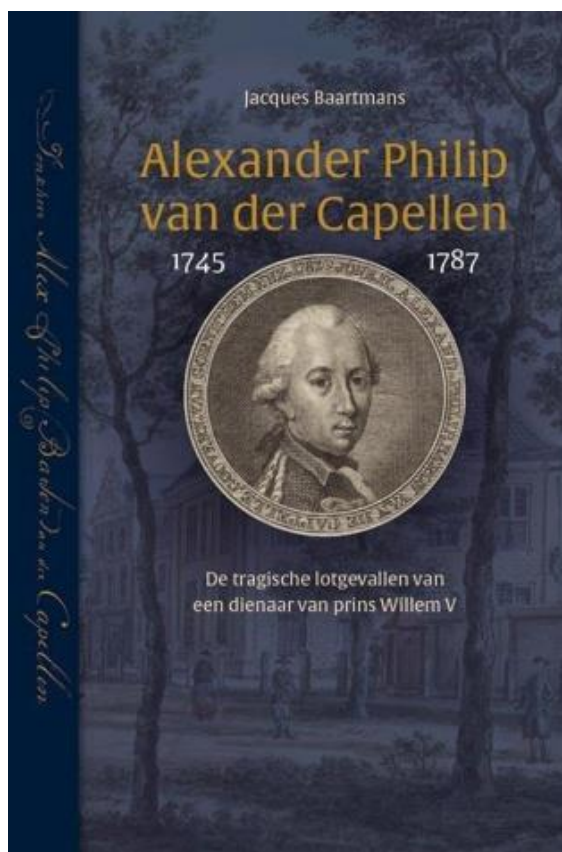
Hoe is het in coronatijd? Peter stelde mij die vraag als uitgangspunt voor een bijdrage aan de rubriek 'Hoe is 't met...?' in deze Nieuwsbrief.

Ik voldoe niet aan het beeld van een vereenzaamde opa. Voor zover en wanneer de geldende regels het maar enigszins toelaten maak ik afspraken met vrienden en vriendinnen, bezoek ik musea en ga ik naar concerten of theatervoorstellingen. En regels die wandelen of fietsen verbieden, zijn er niet; integendeel. Dat leidt tot eendaagse NS-wandelingen of vaste routes rond huis. En ik houd van meerdaagse fietstochten, in 2020 de Elfstedentocht in Friesland en in 2021 langs de grenzen van de provincie Brabant. De enige regels die dan gelden zijn gezondheid en conditie. Het mooie is dat die juist versterkt worden door de regels te volgen.

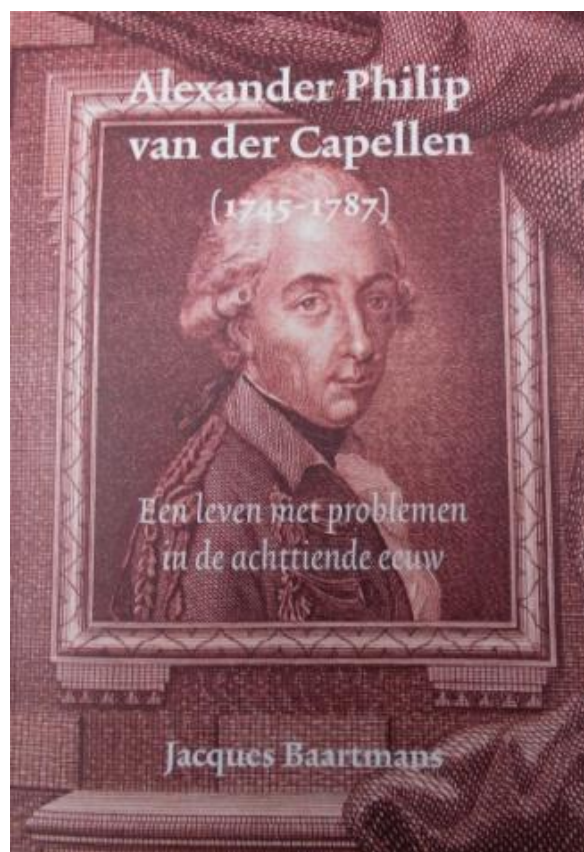
Maar net als iedereen ben ik er niet alleen voor mezelf. Een dag per week doe ik vrijwilligerswerk op het kantoor van Vluchtelingenwerk Den Bosch. Dat houdt allerlei klussen in waar de professionals niet aan toe komen, van planten water geven tot ingewikkelde formulieren voor statushouders invullen. Het zijn gelukkig allemaal bezigheden die alleen op kantoor gedaan kunnen worden. 'Thuiswerken' is dus niet van toepassing. Ik heb daar collega's en zie ze hen aan het werk, vaste krachten en stagiair(e)s. Die laatste groep wisselt elk jaar. Steeds zijn het jonge mensen van rond de twintig, vrolijk, enthousiast, al snel deskundig, vindingrijk. Ze zijn voor wie dat nodig zou hebben een remedie tegen somberheid over de toekomst en over 'de jeugd van tegenwoordig'.

Een andere organisatie waar ik me voor inzet is een stichting die de belangen van laaggeletterden met Nederlands als eerste taal behartigt. Deze Stichting ABC bestaat dit jaar (2021) vijftienvintig jaar. Aandacht voor laaggeletterdheid en de problemen die daarmee samenhangen, is sterk toegenomen, ook door toedoen van prinses Laurentien met haar Stichting Lezen en Schrijven. Ondanks deze aandacht is het probleem in zijn algemeenheid alleen maar groter en gecompliceerder geworden. Maar dat is een ander verhaal. Voor mijzelf houdt het in dat ik veel contact heb en samenwerk met 'ambassadeurs', ervaringsdeskundigen die laaggeletterd zijn of op latere leeftijd hebben leren lezen en schrijven. En als er een boek van mijn hand verschijnt, maak ik meestal ook een versie voor minder geoefende lezers.

Na mijn promotie in 2001 ben ik doorgegaan met onderzoek naar leven en werken van Noord-Nederlandse patriotten in de achttiende eeuw. Daarbij ging het om aanhangers van de 'democratische' richting. In 1787 moesten ze de Republiek ontvluchten naar de Zuidelijke Nederlanden en Frankrijk. Mijn interesse in hun lotgevallen leidde tot biografieën over Robert Jasper van der Capellen en zijn broer Alexander Philip. Die laatste was overigens geen patriot, maar in lijn met de familietraditie kamerheer van stadhouder Willem V. Zijn tragiek was dat hij moest kiezen tussen de prins en zijn broer Robert Jasper. Hij koos voor zijn broer en dat had zijn tragische dood tot gevolg, nadat hij in 1787 door een Pruisisch leger krijgsgevangen was gemaakt. Ik heb ook een uitgave kunnen verzorgen van de boeiende brieven in ballingschap van Emilie Luzac, zelf patriot en echtgenote van Wybo Fijnje. Het laatste boek in deze reeks is mijn biografie *Pieter van Schelle (1749-1792), veelzijdig en verlicht* (2019), verschenen bij Verloren in Hilversum. Van Schelle was arts, dichter, journalist en tijdens zijn ballingschap uitgever. Geïnspireerd door Joan Derk van der Capellen koos hij na 1780 voor een radicaal democratisch patriottisme, in leven en werk.

222 pagina's, kleine letter.

90 pagina's, grote letter.

Ik ben nu bezig met een voor mij nieuw onderwerp, de belegering en de inname van de stad 's-Hertogenbosch in 1629 door Frederik Hendrik en zijn Staatse leger. Het heeft een aanleiding. Mijn vrouw Joep is tot haar overlijden in 2017 met een commissie bezig geweest om reproducties van schilderijen over die belegering in een soort panorama bij elkaar te brengen. Ik heb de commissie in 2019 aangeboden om ter begeleiding daarvan gedichten te verzamelen. Om verschillende redenen gaat het schilderijenplan niet door. Maar met de gedichten ben ik verder gegaan.

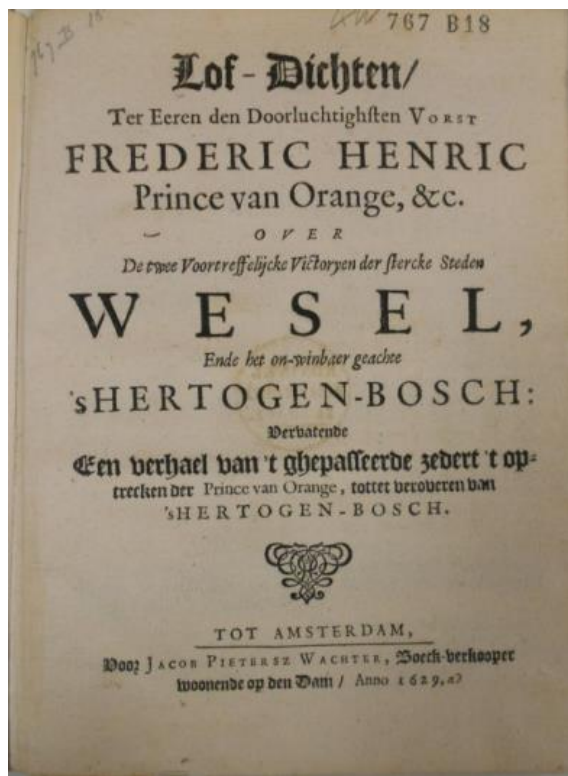
Om terug te komen op het wandelen als bezigheid: vanuit mijn huis loop ik zo het gebied in waar die belegering zich afspeelde en over de dijken die door de ingenieurs van prins Frederik Hendrik werden ontworpen. Na afdamming van de rivieren Aa en Dommel maakten die verhogingen een waterlinie mogelijk om een leger tegen te houden dat 's-Hertogenbosch te hulp zou willen komen.

Dichters in 1629 schreven over die waterwerken, Vondel en Hooft in fraaie bewoordingen. Maar ook Thombergius: 'moerich sop' werd 'drooghe weye' [voor loopgraven]. 'Soo dat het water 't gheen eerst tot haer [= Den Bosch] sterckte streckte / Den Prins (o wonder werk!) nu om zijn Legher reckte'. Dat is een van de facetten van mijn onderzoek. Er is al veel over de spectaculaire strategie van de belegering geschreven en gepubliceerd. Dagboeken in proza van enkele inwoners van de stad zijn betrokken bij wetenschappelijk onderzoek. Schilderijen geven samen een beeld.

Met mijn onderzoek wil ik daaraan de poëzie toevoegen. Enkele gedichten die met de belegering te maken hebben, zijn bekend, bijvoorbeeld *Klaghte der Prinsesse van Oranjen, over 't Oorloogh voor 's Hartoghenbosch'* van Hooft en Vondels *Zegesang*. Ik beperk me tot wat in de jaren 1629 en 1630 is geschreven en meestal ook uitgegeven. En ik bespreek alleen poëzie, in die tijd rijmend, gedichten dus, en enkele toneelstukken. De werktitel *De belegering van 's-Hertogenbosch in vijftig gedichten* is intussen gewijzigd. Nu werk ik aan *De belegering van 's-Hertogenbosch in meer dan honderdvijftig gedichten*. Niet alleen Hooft en Vondel vonden inspiratie in wat rondom en in de stad gebeurde, ook

Barlaeus, Revius, Quintijn, Ampzius en vele anderen, vooral predikanten. Natuurlijk is dat vaak tweede of derde niveau, maar welhaast elk gedicht bevat een verrassing of iets wat volgens mij vermeldenswaard is. Al in 1629 bezorgde de Amsterdamse uitgever Jacob Pieterszoon Wachter een verzameling met zesenvestig gedichten. Het kan gaan om twee versregels, maar ook om duizend. Vaak is er in die werken ook aandacht voor strategisch aanverwante ondernemingen als de veldtocht van een Spaans leger in Gelderland en Utrecht en de inname van de stad Wezel (in het hertogdom Kleef) door Staatse troepen.

Ik schrijf het op alsof het een boek moet worden. Of dat ook het geval kan en zal zijn, ga ik de komende maanden uitzoeken. In coronatijd kon ik verder, ook toen archieven en bibliotheken gesloten waren. Het is onvoorstelbaar, maar alles waar ik naar zocht omdat ik wist dat het in de zeventiende eeuw gedrukt was, bleek digitaal op te roepen.

Welkom bij

Theater La Damoiselle

PREMIERE
14 SEPTEMBER 2029

Openluchttheater La Damoiselle presenteert:

Niet hier, niet nu

Een tweeakter over herinneringen die nog moeten komen, over tijd en ruimte en zo iets kleins als een dambord. Over bittere overgave, ene William en iets dat in de verte oplicht. Over blijvend afscheid en wat het wachten waard is.

Belangrijke data:

Het beleg van de stad 's-Hertogenbosch		
Vrijdag 14 september 1629	Capitulatie 16.00u	Heymshuis, Vught
Première Niet hier, niet nu:		
Vrijdag 14 september 2029	Aanvang 21.00u	Openluchttheater La Damoiselle
Overige speeldata:		
Woensdag 14 september 2129	Aanvang 21.00u	Wijk-openluchttheater La Damoiselle
Maandag 14 september 2629	Aanvang 21.00u	Stads-openluchttheater La Damoiselle

Kaarten verkrijgbaar via www.degroenevesting.nl

Belangstelling voor de gebeurtenissen is er. Wandelend of fietsend door het gebied kom ik vaak voorbij een bijzondere plek. Op het kruispunt van Keerdijk, De Vogelenzang en Pettelaarseweg in het buitengebied bij Den Bosch bevindt zich een nog rudimentair openluchttheater 'La Damoiselle', ontworpen door de beeldend kunstenaar en architect Matthijs Bosman. Daar wordt in 2029 een spel opgevoerd over de inname van 's-Hertogenbosch, geschreven door Lukas de Waard. Kaarten voor de première zijn volgens een mededeling ter plaatse al te bestellen! Maar de grap gaat verder: de tweede opvoering is op 14 september 2129 en de derde op 14 september 2629, telkens om 21 uur. Ook daarvoor kunt u al terecht op www.degroenevesting.nl.

Ik ben geen vereenzaamde opa, schreef ik hierboven. Daarvoor zorgen natuurlijk ook mijn zoon en kleinkinderen. Van mijn jongste kleindochter krijg ik korte e-mails en als ik haar zie, laat ze zich niet door coronaregels weerhouden van 'knuffelen', zoals het tegenwoordig heet. De andere kleindochter schrijft echte brieven, met de hand, en stuurt ze op in een enveloppe met postzegel. Dat bestaat dus nog! En Tom komt geregeld langs. Ook als ze hun tanden laten zien, is het een en al vrolijkheid.

Maar de vraag van Peter had niet alleen te maken met corona en mijn bezigheden, denk ik. Daarom nog een ander antwoord. Over al het voorgaande hangt een schaduw, een sluier.

‘Hoe is ’t met ...?’. Sinds het overlijden van mijn vrouw op 29 september 2017 beantwoord ik die vraag niet meer met een eenvoudig ‘Dank u’ of ‘Goed’. De vraag blijft onbeantwoord als ik de steller niet of nauwelijks ken. Voor vrienden en kennissen en nu voor lezers van deze Nieuwsbrief probeer ik wat uitvoeriger te zijn, ervan uitgaand dat het een echte vraag is. Waar komt de neiging vandaan om verantwoording af te leggen voor je bestaan en je wijze van leven? Ik doe dat in brieven aan een lieve vriendin, door het bewaken van het contact met dierbaren, door het op peil houden van het decorum, ook als ik niemand in mijn buurt heb. Met decorum bedoel ik zorg voor het alledaagse als het huis schoonhouden en eten aan een gedekte tafel. Dat alles is samen te brengen tot levende en levenbrengende herinnering die dicht bij aanwezigheid komt van degene die er niet meer is. We zijn bijna zestig jaar samen geweest. Nog steeds leest en luistert ze mee en mijn keus bij boeken en muziek laat ik daardoor graag beïnvloeden.

En soms helpt een bijzonder boek. Van een vriend kreeg ik *Troost. Als licht in donkere tijden* cadeau, de vertaling van *On Consolation. Finding Solace in Dark Times* van de Canadese schrijver Michael Ignatieff. Het sluit aan op mijn ervaringen, verdiept die en geeft ze betekenis. De schaduw, de sluier bestaat uit verdriet en troost tegelijk.

Ik vraag me wel eens af of ik in een huis mag wonen dat te groot is voor één persoon in deze tijd van woningnood. Maar een poos geleden schreef ik de zin op: ‘Alleen ben ik nog nooit gebleven’.

’s-Hertogenbosch, 30 december 2021

Jacques Baartmans

De rubriek 'Website in de kijker' biedt u als lid de gelegenheid om uw persoonlijke of professionele letterkundige website onder de aandacht te brengen van de medeleden.

Deze keer informatie over de reeks *Literatuurportret* op de site van het Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG).

Literatuurportret, bijzondere inkijkjes in de Limburgse literatuur

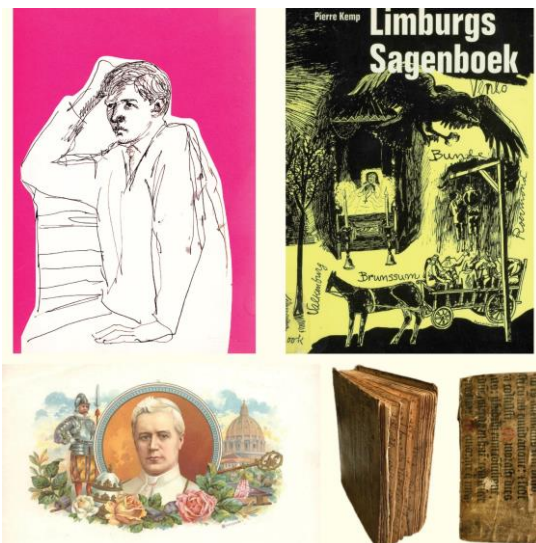
Sinds september 2017 verschijnt de online reeks *Literatuurportret*, schetsen over literatuur en het literaire leven in Limburg. De portretten worden geschreven door verschillende auteurs en hebben dan ook een divers karakter: er zijn biografisch-beschrijvende, literair-analytische, essayistische, verhalende of anekdotische bijdragen. De ene auteur benadert zijn onderwerp met kritische distantie, de andere met bewondering. De thema's beslaan de complete literatuurgeschiedenis: van een zoektocht naar Middeleeuwse liedjes tot een intiem levensbericht over de in 2019 overleden dichter Leo Herberghs, van een bijdrage over de misdaadroman in Limburg tot Pierre Kemp's legende van de heilige kluizenaar Gerlach die in een holle eik woonde, van een zestiende-eeuws verzamelhandschrift uit Venlo tot een kritisch recenserend portret van de overgevoelige Henri Borel, schrijver van stichtelijke bekeringsgeschiedenissen.

Er komen bekende namen voorbij als André van Hasselt, Jacob Hiegentlich, Frans Erens en Pé Hawinkels, naast compleet vergeten topauteurs zoals de hoge militair Michel Perelaer, die de 'Limburgse Multatuli' werd genoemd en wiens documentaire romans over de Oriënt tot in Amerika werden vertaald. Ook Jo Nabben, op jonge leeftijd landelijk zeer succesvol met haar meisjesboeken, raakte met haar latere Bijbelromans in de vergetelheid.

Er zijn portretten over auteurs die tijdens hun leven al buiten de schijnwerpers bleven, zoals de bescheiden pastoor en verhalenverteller Ad Welters, die een liefdevol eerbetoon krijgt, of de schrijvende tandarts Taecke J. Botke, die indrukwekkende concentratiekampmemoires naliët, of de Blerickse journalist en rusteloze avonturier Herman Steijlen, of de in het dialect schrijvende zwart-romantische dichter Paul C.H. van der Goor (zie *Nieuws van Zuid* 4). Geheimtips!

Typend voor *Literatuurportret* is het inzoomen op een aspect van een leven, oeuvre of gebeurtenis en het belichten van onbekende en onverwachte facetten van de Limburgse literatuurgeschiedenis. Zo komt de lezer, naast de nodige gedegen informatie, verrassende zaken tegen. Wie weet nog dat er in de vorige eeuw in Maastricht een legende rondwaarde over het standbeeld van Hendrik van Veldeke, dat om middernacht zou bewegen, maar dat die legende vandaag de dag niet meer te traceren is? We lezen hoe het lange gedicht *Percessie van Scherpenheuvel* van Theodoor Weustenraad pas 82 jaar na zijn dood in druk verscheen, de pikante passages voorzien van gewaagde prenten door Charles Eyck, die daar vervolgens zijn naam niet onder durfde te zetten. We ontmoeten Gerard Reve in Weert, waar hij in de fanfare de bekkens sloeg, en we komen hem weer tegen in het portret over de Zangeres Zonder Naam, die nationale erkenning kreeg nadat de Grote Volksschrijver haar had uitgenodigd om met een smartlap zijn P.C. Hooftprijsviering luister bij te zetten. We maken kennis met de strijdbare pastoor Jan Willem Brouwers, dermate pausgezind dat hij sigarenbandjes van het merk Leo XIII op zijn blote lichaam droeg. En we zijn in 1889 bij de onthulling van een monument in Valkenburg ter herinnering aan de hereniging van Limburg met het Koninkrijk der Nederlanden na de Belgische Opstand (1830-1839). Bij die feestelijke gelegenheid was de crème de la crème van nationaal bekende Limburgers aanwezig om van hun vaderlandsliefde te getuigen, een Oranjegezindheid die bij lange na niet door alle Limburgers werd gedeeld...

Lang niet alle in *Literatuurportret* figurerende schrijvers waren geboren Limburger, en als ze het wel waren bleven sommigen niet lang in de provincie, zoals de joodse theaterkunstenaar Chaim Levano, die het liefst zo snel mogelijk wilde vergeten dat hij er vandaan kwam. Een enkeling is van over de huidige landsgrens, zoals Michiel Korsten, 'stadsdoctor' te Maaseik, minutieus chroniqueur van zijn persoonlijke leven en van de stad. Zijn kas- en dagboeken leveren een schat aan wetenswaardigheden over het dagelijkse leven rond het jaar 1700.

En zo vormen de literatuurportretten een kleurrijke staalkaart van de bekende en minder bekende facetten van de Limburgse literatuur- en cultuurgeschiedenis, een staalkaart waaraan nog vele kleuren toegevoegd worden.

Onder elk literatuurportret treft de lezer een beknopte leeslijst aan, met links naar het Limburgportaal op de site van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL), waar veel van de besproken publicaties te raadplegen zijn.

Redactie

Literatuurportret is voortgekomen uit het standaardwerk *Geschiedenis van de literatuur in Limburg* (Vantilt/LGOG 2016), een initiatief van de Commissie Literatuurgeschiedenis van het LGOG. De portretten worden geschreven door leden van de commissie en door hen uitgenodigde auteurs. De redactie is in handen van Ben van Melick en Ine Sijben.

De auteurs van *Literatuurportret* tot maart 2022

Hein van der Bruggen, Lucien Custers, Adri Gorissen, Camiel Hamans, Hannnie van Horen-Verhoosel, Herman van Horen, Margriet Hos, Ludo Jongen, Ben van Melick, Jos Perry, Lou Spronck, Emile Ramakers, Ine Sijben, Peter Thissen, Peter Winkels.

Literatuurportret lezen

<https://lgog.nl/themas/literatuurgeschiedenis/literatuurportretten>

Nieuwsbrief

U kunt zich abonneren op de nieuwsbrief over *Literatuurportret* en andere activiteiten van de Literatuurcommissie door een mail te sturen naar Ben van Melick (benvanmelick47@gmail.com) of Ine Sijben (ine.sijben@xs4all.nl).

Ben van Melick en Ine Sijben

Aandacht voor stad en streek

In tal van steden en grotere dorpen zijn historische verenigingen actief. In hun jaarboeken komen soms ook literair-historische en taalkundige onderwerpen aan bod. Het is jammer dat deze bijdragen vaak geen groter bereik hebben dan de eigen kring, terwijl ze interessant kunnen zijn voor een breder publiek.

De (nieuwe) rubriek 'Aandacht voor stad en regio' biedt u als lid de gelegenheid om de andere leden te informeren over een stedelijke of regionaal historisch jaarboek, of om een eigen bijdrage daarin onder de aandacht te brengen. Onze vorige secretaris, Hein van der Bruggen, bijt het spits af met de *Spiegel van Roermond*.

'Venster op Roermond'. Dat zou een toepasselijker titel zijn geweest voor de in 1993 gestarte serie historische jaarboeken *Spiegel van Roermond*. Een spiegel weerkaatst immers de eigen aanblik, een venster geeft zicht op een andere wereld in een andere tijd. Deze terechte constatering van Peter Nissen was vervat in een gelukwens die hij schreef bij het verschijnen van de 25ste editie van de *Spiegel* in 2017.

Het heeft lang geduurd voordat de stad Roermond haar eigen historisch jaarboek kreeg. De Stichting Rura, vernoemd naar de Romeinse godin die ooit bij de rivier de Roer vereerd werd, besloot aanvang jaren negentig dat het tijd was de incidentele uitgave van boeken en brochures te staken en het voorbeeld van vele andere steden en dorpen te volgen. Vrijwel overal, zeker in Limburg, publiceren lokale historische gezelschappen zulke jaarboeken om de geschiedenis van de eigen gemeenschap te bestuderen en vast te leggen. Een van de boeiendste oudere publicaties van Rura had Peter Nissen in een wat verder verleden overigens zelf verzorgd. Zijn in 1986 verschenen bloemlezing *De akkoorden van het gemoed. Het literaire leven in Roermond in de negentiende eeuw* was toen een groot succes en is nu te vinden op de website DBNL.

Het samenstellen van jaarboeken bleek al bij de eerste editie in 1993 een weerbarstige aangelegenheid te zijn. Een goed stramien en een goede vormgeving ontwerpen voor de serie was niet eenvoudig. Regelmatig moesten daarom aanpassingen plaatsvinden. Voor de buitenstaander vanzelfsprekende zaken zoals lettertype en -grootte, regelafstand en bladspiegel, aantal en kwaliteit van illustraties, de juiste totale omvang (ook wezenlijk voor de verzendkosten), kleurgebruik, en nog veel meer van deze zaken werden langzaam maar zeker geoptimaliseerd. Het meest belangrijk waren de keuzen voor schrijfstijl, woordgebruik, verantwoording en bronvermelding. Het jaarboek wordt gelezen door een gevarieerd publiek, leken op historisch gebied, liefhebbers van hun stad, amateurhistorici en wetenschappers. Dat betekent altijd zoeken naar de juiste toonzetting en formulering. Een kritische eindredacteur met een goede historische kennis is daarbij onmisbaar. De moeilijkste klus van dit alles blijft het bewerken van een slecht geschreven artikel dat vanwege de belangwekkende inhoud toch gepubliceerd moet worden. Auteurs moeten in hun waarde gelaten worden, maar hun artikelen moeten wel binnen de formule van het jaarboek passen. Die formule behelst het publiceren van voor velen goed leesbare maar tegelijk ook verantwoorde historische beschouwingen.

In de loop der jaren zijn artikelen verschenen die meer waren dan een aanvulling op al bekende kennis en zelfs onze visie op het verleden ingrijpend veranderd hebben. Goede voorbeelden daarvan zijn de schokkende biografie van oorlogsburgemeester Paul Reijmer en de onthulling van de ware toedracht van de Brabantse Omwenteling in 1789-1790. Artikelen gewijd aan de Holocaust en de slachtoffers hebben geleid tot meer bewustwording van de omvang van deze ramp in de eigen stad. De ernstige problemen in de katholieke kerk in de vorige eeuw werden gedetailleerd beschreven in de biografieën van bisschop Drehmanns, vicaris-generaal Van Odijk en mgr. Jo Damen, de Roermondenaar die jarenlang de Nederlandse bisschoppen in Rome vertegenwoordigd heeft.

Een veelvoud van andere onderwerpen is in de verstreken dertig jaar aan de orde gesteld. Te denken valt onder andere aan lokale economie, gilden en ambachten, ontwikkeling van de industrie vanaf de Franse Tijd tot heden met bijbehorende bedrijfsgeschiedenissen, archeologie, grootschalige heksenprocessen, strijd tussen klerikaal en liberaal Roermond in de negentiende eeuw, plaatselijke kloosters en hun bewoners, carnaval, de beide wereldoorlogen, rechts-radicalen partijen tijdens het interbellum, de late bevrijding in maart 1945 of de munitieongelukken met jonge mensen na de oorlog.

Literatuur, muziek en beeldende kunst zijn ruimschoots aan bod gekomen. Enkele voorbeelden: Melati van Java alias Nicolina Maria Sloot, Jacob Hiegentlich met zijn debuutroman *Het zotte vleesch* en zijn briefwisseling met zijn vriendin Roelfien van Blokhuisen, de vele verhalen en vertalingen van Edmond Franquinet, Henri Borel en zijn compunctio, de émigré Victor Laisné, Dionysius de Kartuizer en een zestal Latijnse dichters uit de zestiende en zeventiende eeuw. Op het muzikale vlak kwamen

de componisten Jos Beltjens en Jan Schmitz aan bod alsook musici als Antoinette Cuypers-Alberdingk Thijm, Max Guillaume en Gé Reinders. Ook muzikale fenomenen als zangers en meerstemmige muziek in Roermond rond 1600 en het Hammerveld Jazz Festival van de jaren zestig en zeventig in de vorige eeuw zijn beschreven. Uiteenlopende onderwerpen als ‘de feministische filmwereld van Oscarwinnares Marleen Gorris’ en ‘laatmiddeleeuwse handschriften uit Roermond en omgeving’ kregen aandacht. Onvermijdelijk in een Roermonds jaarboek zijn uitvoerige artikelen over illustere stadsgenoten als Pierre Cuypers en zijn zoon Joseph, glazenier Joep Nicolas, schilder Henry Luyten, maar ook fotograaf Alphons Hustinx. Het eigen Roermonds dialect kwam in een drietal bijdragen aan de orde. Verder ging een aantal artikelen dieper in op onderwerpen als de komst van de Verlichting en sociëteiten in Roermond – dit aan de hand van een in Roermond in 1787 gepubliceerd lofdicht –, de samenstelling van ooit in Roermond aanwezige bibliotheken zoals die van Charles Guillon en de familie Geradts, naast de boekcultuur in Roermond, de fenomenen lectuur en censuur in het bisdom Roermond en de honderdjarige geschiedenis van de huidige bibliotheekinstelling.

In de dertig verschenen edities zijn tot nog toe globaal driehonderd artikelen gepubliceerd.¹ Hoe effectief die jaarlijkse Spiegelpublicaties zijn, bleek bij het schrijven van de in 2014 verschenen stadsgeschiedenis van *Roermond, Biografie van een stad en haar bewoners*. Hoofdauteur Peter Nissen kon met enige regelmaat voor detailonderwerpen putten uit bijdragen in de *Spiegel*. Zou zijn standaardwerk opnieuw geschreven moeten worden, dan zou daarin alweer aanvullende en soms ook andersluidende informatie over het Roermondse verleden opgenomen kunnen worden dankzij recente publicaties in het jaarboek.

Met een redactie van acht personen wordt de *Spiegel* van jaar tot jaar voorbereid. We werken nu (al) aan de editie 2023. Dat laatste vergt nog wel enige toelichting. Bij de start van de serie was het plan iedere editie aan het begin van het nieuwe jaar te laten verschijnen. Om commerciële redenen verschoof de verschijndatum naar de voorafgaande maand december. Het bijzondere gevolg is dat iedere jaareditie verschijnt voordat het titeljaar is aangebroken. Alleen de eerste editie, die van 1993, verscheen daadwerkelijk in dat jaar!

Overzicht van literaire en taalkundige bijdragen

Pierre Bakkes: Guillons ‘Roermonder tongval’ uit 1844 en Roermonds dialect uit 1992 (*SvR* 1993) 53-65

Piet Tummers, Dr. J.C.P. Kats, de ‘Vader Kats’ van het Roermondse dialect (*SvR* 1993) 78-81

Yvonne de Vries: Melati van Java, alias Nicolina Maria Sloot, 1853-1927 (*SvR* 1993) 130-137

Pierre Bakkes: Drie keer een tekst van Fritz Reuter, één ervan in het Roermonds (*SvR* 1998) 29-99

Hein van der Bruggen: Jacob Hiegentlich en Herman Maas, de totstandkoming van ‘Het zotte vleesch’ (*SvR* 2007) 116-127

Georges Linssen: Lectuur en censuur in het bisdom Roermond (*SvR* 2010) 40-79

Hein van der Bruggen: De brieven van Jacob Hiegentlich en Roelfien van Blokhuisen, een verslag van een relatie vol harts- en geestesvreugd (*SvR* 2012) 50-67

¹ Zie voor alle onderwerpen en voor de gegevens van alle auteurs: www.spiegelvanroermond.nl.

Georges Linssen: Mr. Edmond Franquinet (1896- 1974), rechter, verteller en vertaler (SvR 2012) 104-143

Hein van der Bruggen: Een Roermonds Lofdicht uit 1787 op de Verlichting. De opkomst van sociëteiten in Roermond (SvR 2015) 76-99

Peter Thissen: Bidden met inkt: Roermondse boekcultuur in de vroegmoderne tijd (SvR 2016) 62-85

Peter Thissen: Henri Borel en zijn 'Compunctio' (1904) (SvR 2020) 146-149

Guus Janssen: Latijnse dichters uit Roermond in het laatste kwart van de zestiende eeuw (SvR 2020) 90-107

Guus Janssen: Nogmaals een Roermondse dichter van circa 1600: Andreas Dycchius (SvR 2021) 164-173

Lou Spronck: De émigré Victor Laisné, auteur en leraar in Maastricht en Roermond, 1793-1814 (SvR 2021) 174-183

Guus Janssen: Baltazar Cicogna Ruremundanus, een jeugdige Latijnse controversdichter (SvR 2022) 176-185

Lou Spronck: Meer over Victor Laisné (SvR 2022) 186-195

Roermond in 1810. Zo moet de schrijvende émigré Victor Laisné zich de stad hebben herinnerd. In twee bijdragen (2021, 2022) heeft Lou Spronck Laisné aan de vergetelheid ontrukkt.

Eén ding is zeker: de *Spiegel van Roermond* heeft zijn lezers zicht gegeven op een ander Roermond in andere tijden.

Hein van der Bruggen, redactievoorzitter

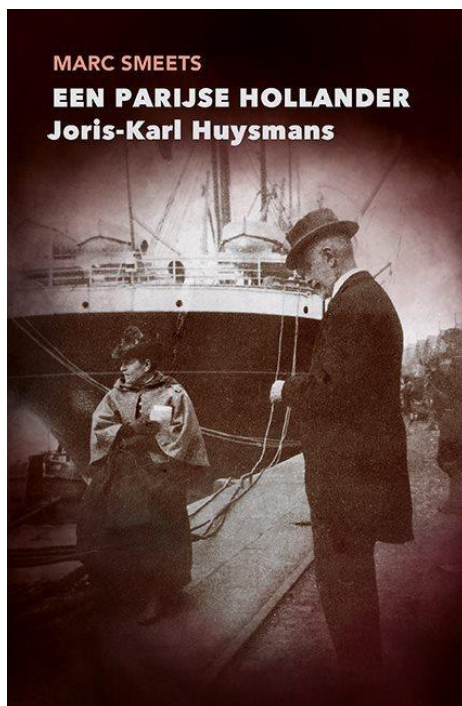
Recensie

Een Parijse Hollander. Joris-Karl Huysmans van Marc Smeets (Peter Nissen)

HUYSMANS IN NEDERLAND, NEDERLAND IN HUYSMANS

Joris-Karl Huysmans (1848-1907) geldt als een van de belangrijkste Franse auteurs van het eind van de negentiende eeuw. Zijn romans *À rebours* en *La-bàs* vormen hoogtepunten van het symbolisme, decadentisme en estheticisme in de Franse literatuur. In Nederland heeft hij ook steeds belangstellende lezers gevonden, de laatste decennia mede dankzij het werk van Jan Siebelink, die *À rebours* (*Tegen de keer*) vertaalde en essays aan Huysmans wijdde.

Marc Smeets is docent Franse taal en cultuur aan de Radboud Universiteit in Nijmegen en een grote autoriteit in het Huysmans-onderzoek. Hij promoveerde in 2003 op een studie over de bekering van Huysmans tot het katholicisme, stelde twee bundels samen over Huysmans en is betrokken bij de kritische editie van het verzameld werk van de schrijver. In het pas bij uitgeverij Verloren verschenen boek *Een Parijse Hollander* (de titel, waar natuurlijk ieder lid van de Zuidelijke Afdeling van zal gruwen, is afkomstig uit een citaat van Huysmans zelf) gaat hij in op de relatie tussen Huysmans en het land waar zijn vader vandaan kwam. Die vader, Godfried Huysmans, was namelijk in Breda geboren. Hij vestigde zich op 22-jarige leeftijd als tekenaar en lithograaf in Parijs, waar hij trouwde met een Franse onderwijzeres. Charles-Marie-Georges, zich later in half Duits-half Nederlands Joris-Karl noemende, was hun enige kind.

Marc Smeets, *Een Parijse Hollander. Joris-Karl Huysmans*, Hilversum: Verloren, 2021, ISBN 9789087049256, € 20, -.

Het boek van Marc Smeets bestaat uit drie delen. Het eerste bespreekt de biografische relaties van Huysmans met Nederland en Nederlanders, het tweede de receptie van zijn werk in Nederland en het derde de rol die Nederland in dat werk speelt.

In zijn contacten met Nederlanders spelen drie personen een hoofdrol: zijn oom Constant, die tekenleraar was in Tilburg (Marc Smeets heeft tien brieven van Huysmans aan zijn oom Constant ontdekt en gepubliceerd), de schrijver Arij Prins en de priester Frans Poelhekke, pastoor in Schiedam, met wie Huysmans contact had in verband met zijn boek over Liduina van Schiedam.

In het derde deel van het boek geeft Smeets een min of meer chronologisch overzicht van de Nederlandse thema's die in het werk van Huysmans aan bod komen: de Hollandse meesters, vooral Rembrandt, tulpen en haring, de Nederlandse huiselijkheid, Jan Luyken (diens prenten uit de doperse martelaarsspiegel sierden de wanden van het buitenhuis van hoofdpersoon Des Esseintes in de roman *À rebours*), Mesdag, de reeds genoemde Liduina van Schiedam, maar ook de 'heilige non van Oirschot', Maria Margaretha der Engelen. Boeiend is wat Smeets vertelt over Huysmans' fascinatie voor de theologie van het plaatsvervangend en uitboetend lijden, de *souffrance expiatoire*, waarvan Liduina voor hem een uitgesproken voorbeeld was.

Het middendeel van het boek, over de receptie van Huysmans in Nederland, vond ik zelf het boeiendste. Het laat namelijk de wispelturigheid en de betrekkelijkheid van literaire waardering zien. In zijn eerste, naturalistische fase werd Huysmans aanvankelijk, bijvoorbeeld door literatuurpaus Jan ten Brink, beschouwd als een zwakke epigoon van Zola en vervolgens, vooral door zijn vriend Arij Prins, als iemand met een eigen geluid. De laatste maakte ook de overgang naar het decadentisme bewonderend mee, gevolgd door Lodewijk van Deyssel (Karel Alberdingk Thijm). Maar nadat Huysmans katholiek was geworden, sloeg de waardering om en kreeg hij grotendeels andere bewonderaars, uiteraard vooral uit de katholieke wereld. Nederlandse literatoren als (toch opnieuw) Van Deyssel, Alphons Diepenbroek en Frans Erens, allen met katholieke wortels, begrepen waar Huysmans over schreef. Sprekend over Huysmans' bekeringsroman *En route* schreef Frans Erens bijvoorbeeld dat je 'katholiek [moet] zijn of katholiek geweest zijn om het boek te begrijpen.' Huysmans' werk kwam terecht in de discussie over 'ware' en 'valse' mystiek, die rond 1900 in Nederland speelde. Ik heb daar in 2008 in een klein boekje (*Eene zachte aanraking van zijn zieleleven. Over 'ware' en 'valse' mystiek rond 1900*) al iets over gezegd en Marc Smeets voegt er nog een en ander aan toe, zonder overigens op de genoemde discussie zelf echt diep in te gaan. In de seculiere pers verdween daarna de belangstelling voor Huysmans, in de katholieke pers kwam zij tot bloei. Marc Smeets noemt zeven katholieke tijdschriften die aandacht aan Huysmans' werk besteedden, maar bespreekt er uiteindelijk slechts één: het maandblad *De Katholiek*, waarin vier grote opstellen over Huysmans verschenen (Smeets schreef daar in 2016 een artikel over voor het tijdschrift *Nederlandse Letterkunde*). Het katholicisme van Huysmans was er een van de fanatieke soort, met een uitgesproken haat jegens protestanten en joden. Het zou interessant kunnen zijn na te gaan hoe dit door Nederlandse katholieke recensenten in zijn tijd werd gewaardeerd, juist ook in de andere tijdschriften dan *De Katholiek*. Jammer bijvoorbeeld dat Smeets niets zegt over het scherpzinnige artikel van de jonge Jan van Nijlen over Huysmans en het katholicisme in het Nederlandse tijdschrift *Europa*, dat wel in de bibliografie vermeld wordt, maar niet in het boek ter sprake komt. De postume receptie van Huysmans laat Marc Smeets eveneens buiten beschouwing, met uitzondering van enkele artikelen bij het overlijden van de schrijver. We horen dus niets over de herleefde belangstelling in het fin de siècle van een eeuw later, bij Nederlandse schrijvers als Siebelink en Geerten Meijsing.

Veel duiding van de receptie van Huysmans geeft Smeets eigenlijk niet. Hij beperkt zich, zoals trouwens ook in het derde deel van het boek, vooral tot het parafraseren van wat Huysmans zelf schreef en van wat anderen over hem schreven. Dat geeft aan het boek een sterk inventariserend karakter. Maar het materiaal is nu wel mooi bij elkaar gebracht. En een bredere duiding van de belangstelling voor mystiek in de Nederlandse kunst en literatuur rond 1900 blijft nog steeds de moeite waard. Degene die dat aandurft, kan alvast voortbouwen op het boek *Leven in extase: opstellen over mystiek en muziek, literatuur en decadentie rond 1900* uit 1983 van de op 6 januari van dit jaar overleden Jan Fontijn, en uiteraard op de mooie dissertatie van Elisabeth Leijnse over de receptie in Nederland van die andere Franstalige neo-mysticus Maurice Maeterlinck, *Symbolisme en*

nieuwe mystiek in Nederland voor 1900 uit 1995, waar ook Huysmans vaak in figureert. Ook de kritische ontvangst van Huysmans' decadentisme én diens bekering tot het katholicisme in de kring van Nederlandse protestanten zou dan aandacht moeten krijgen. De hervormde predikant en latere Leidse hoogleraar H.M. van Nes schamperde in zijn boek *De nieuwe mystiek* uit 1900 over de bekering tot het katholicisme van Paul Verlaine en Joris-Karl Huysmans: 'Dat Rome trotsch is op den terugkeer dezer beide verloren zonen, kunnen wij begrijpen; dat niet ieder onmiddellijk bereid is om aan hun bekeering geloof te schenken, is ons evenzeer verklaarbaar.' Van Nes, die ontbreekt in het boek van Smeets, gaat vervolgens bladzijden lang in op de ontwikkeling van Durtal, de hoofdpersoon van Huysmans' romans *En route*, *La Cathédrale* en *L'Oblat*; die laatste moest nog verschijnen, maar Van Nes meende toch al iets over de inhoud te kunnen vermoeden. Hij concludeert dat Durtal c.q. Huysmans 'zich ten slotte meer aan den vorm dan aan de inhoud van het Katholicisme hecht en van het Roomsche dogma niets anders vraagt dan een religieuze stemming.' Waarmee ik maar wil zeggen: de geschiedenis van de receptie van Huysmans in de Nederlandse letterkunde rond 1900 zegt heel veel over de verdeeldheid van het levensbeschouwelijke landschap alhier rond die tijd.

Peter Nissen

Alfabels

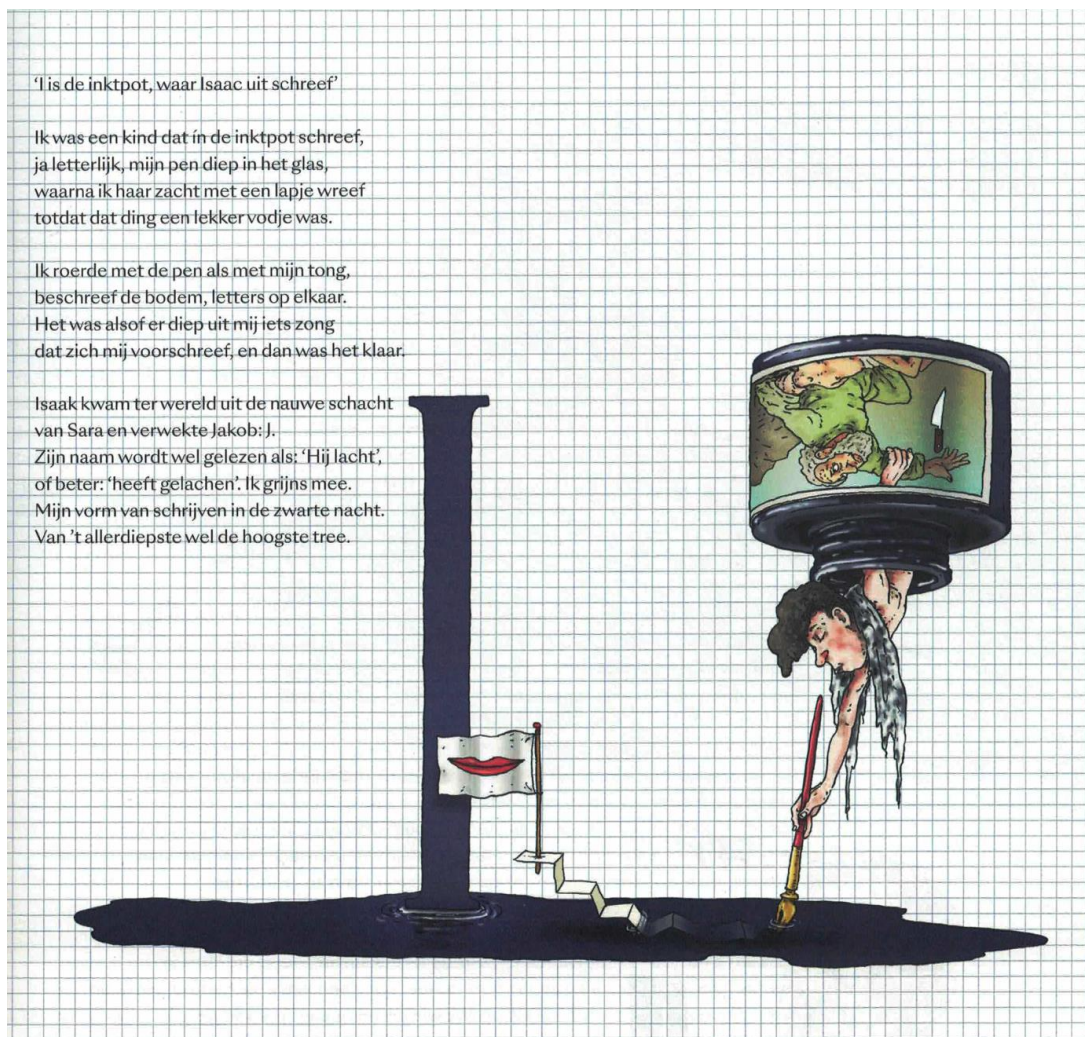
Komende eerste junidag viert Wiel Kusters zijn 75-ste verjaardag. Rond die datum presenteert PoëzieCentrum Gent het prentenboek *Alfabels*. Hierin eert Kusters elke letter van het alfabet met een gedicht.

Als uitgangspunt voor Kusters' dichterlijk avontuur dienden hem de tweeregelige rijmpjes in het bekende abc-boekje *A is een aapje* van Rie Cramer. Volgens het PoëzieCentrum kunnen de Alfabelgedichten worden gezien als 'uitingen van een dichterlijk verlangen naar de wereldwording van letters en woorden'.

Alfabels betekent een hernieuwde samenwerking tussen Wiel Kusters en tekenaar Joep Bertrams, tegenwoordig vooral bekend om zijn spotprenten. Eerdere vruchten van hun samenwerking zijn de gedichtenbundels voor kinderen *Salamanders vangen* (1985), *Het veterdiploma* (1987), *Een beroemde drummer* (1994) en *Te veel hersens* (2001).

In de *Poëziekrant* van september-oktober 2021 verschenen enkele gedichten en tekeningen als voorpublicatie.

Wiel Kusters & Joep Bertrams: *Alfabels* (Poëziecentrum, Gent 2022) ISBN 978-90-5655-250-3.

Een kleine Antoon Coolen-revival

Antoon Coolens boeken vormen op het eerste gezicht niet het meest avontuurlijke oeuvre binnen de Nederlandse letteren. Van oudsher wordt Coolen (Wijlre, 1897 - Waalre, 1961) al snel geassocieerd met streekromans, provincialisme en burgerlijkheid. Dat was ook zo ongeveer mijn beeld, toen ik *Dorp aan de rivier* uit de boekenkast van mijn ouders pakte en begon te lezen... Naarmate ik me er meer in verdiepte, ontdekte ik dat Coolens werk veel minder eenvormig is dan ik vermoedde: het bood me een andere kijk op bijvoorbeeld de manier waarop literatuur waarde krijgt, op internationale beeldvorming in teksten en op de verbeelding van de centrum-periferie-tegenstelling in Nederland. In een aantal recente publicaties wordt aandacht besteed aan deze meer onverwachte kanten van de Limburgs-Brabantse schrijver.

Allereerst loont het de moeite om wat nauwkeuriger te kijken naar de vroege ontvangst van Coolens boeken. Toen zijn eerste romans verschenen, in het interbellum, werd de Nederlandse literaire kritiek gedomineerd door de heren rondom tijdschrift *Forum*. Zij hebben het huidige beeld van die literaire periode ook het meest kunnen bepalen. En zo werden Hendrik Marsman en Menno ter Braak, met hun laatdunkende houding tegenover streekliteratuur, de wegbereiders voor het verdere gebrek aan erkenning voor dit genre.

Dit verstarde literair-historische beeld verhult tegelijk de waardering voor streekliteratuur die er juist wel was in het interbellum. In *De Parelduiker* 24/5 (2019) mocht ikzelf hierover een artikel schrijven: ik laat erin zien hoe letterkundigen van heel diverse pluimage betekenis gaven aan *De goede moordenaar* (1931) van Coolen. A.M. de Jong bijvoorbeeld interpreteert het boek als een sociaal-realistische emancipatieroman, terwijl Anton van Duinkerken er een 'door en door Rooms' levensgevoel in herkent; in de regionale pers wordt *De goede moordenaar* als een echt Brabants boek neergezet en Willem Kloos schrijft dat Coolen met deze roman een voorzetting van het naturalisme heeft afgeleverd. Allen lezen zij iets van zichzelf terug in *De goede moordenaar*. Het boek speelde dus een belangrijke rol in het culturele, politieke en religieuze leven van die tijd.

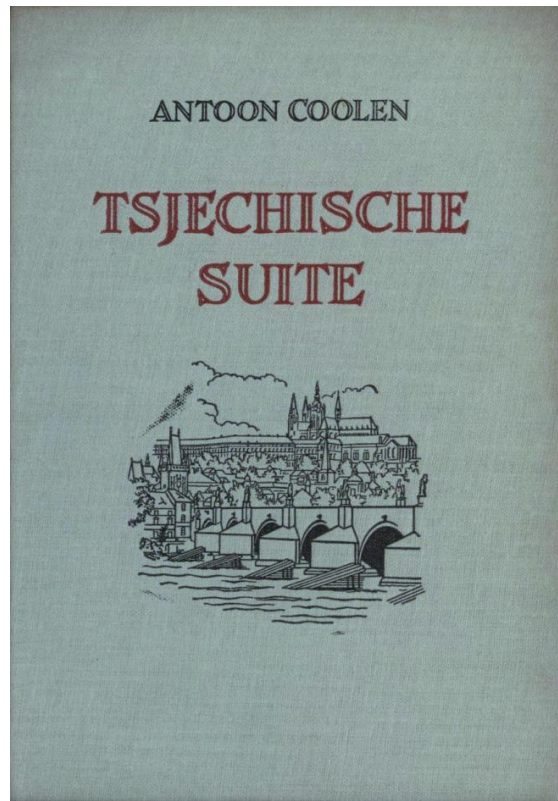
Nog een andere kant van Coolen als literair fenomeen dat volgens mij nieuwe aandacht verdient, is het feit dat hij enkele internationale reizen maakte en daarover publiceerde. Je verwacht het niet zo gauw bij iemand die zozeer met het eigene en de provincie wordt geassocieerd, maar Coolen ging bijvoorbeeld naar het Midden-Oosten, samen met Stijn Streuvels, en later naar Tsjecho-Slowakije. In *Tsjechische suite* (1948) beschrijft Coolen zijn reis naar Tsjecho-Slowakije in 1947, net voor de communistische machtsovername dus. Het is een lofzang op het Tsjecho-Slowaakse landschap en zijn bewoners, en tegelijk een kritiek op de 'kleistugge en klomperige' Hollanders. Verder schrijft Coolen over de nasleep van de Tweede Wereldoorlog en de Russische invloed in Tsjecho-Slowakije, maar met evenveel geestdrift vertelt hij ons over de wijngaarden van Slowakije en het dagelijks leven in Tsjechische dorpen. Over *Tsjechische suite* is meer te lezen in *Accolade*, voorheen *Nieuw Letterkundig Magazijn* 39 (2021).

Wie nog meer over Coolen wil weten, kan natuurlijk terecht bij de prachtige biografie van Cees Sleegers (2001). Daarnaast wil ik nog wijzen op het artikel 'Dorp aan de rivier. Het intermediale doorleven van publieksliteratuur' (2017) van Tom Sintobin (in: *Echte leesboeken*, red. E. van Boven, M. Sanders & P. Verstraeten). Verder is "'De Nazi's maakten propaganda met u'. Antoon Coolen, Stijn Streuvels en de oorlog' van Stijn Vanclooster in *De Parelduiker* 21/1 (2016) een erg interessant artikel voor wie geïnteresseerd is in de vermeende relatie tussen Nederlandstalige streekliteratuur en het nationaalsocialisme. Thomas Vaessens, tot slot, publiceerde in *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 133/2 (2017) een lijvig stuk over Coolens *De grote voltige* (1957), een roman waarin de industriële en culturele ontwikkelingen in het Noord-Brabant van na de oorlog een grote rol spelen. Vaessens ziet Coolens verhaal als 'artistic research', waarmee hij ons beeld van de jaren zestig als periode waarin alleen de Randstad bakermat is van moderniseringsprocessen enigszins weet te nuanceren. Centraal staat Hub van Doorne, oprichter van DAF, die al ruim voor Provo een

bevrijdende moderniseringsslag op gang bracht in 'de provincie': 'De humo ludens? De ontspanning van de seksuele moraal? Dat hadden ze in Deurne allemaal al ...' (Vaessens 2017: 149).

Collectie Literatuurmuseum Den Haag.

Tsjechische suite (1948). Privécollectie.

Kortom, Coolen is de laatste tijd steeds vaker onderwerp van studie. Er tekent zich daarmee een veel geschakeerder en kleurrijker beeld af dan sommigen wellicht nog van hem hebben dankzij de *Forum*-club. Als je je in Coolen verdiept, merk je dat hij niet saai of burgerlijk is, maar betrokken, lyrisch, grappig en avontuurlijk.

Niels Mulder

Niels Mulder (1996) is docent Nederlands op het Gymnasium Apeldoorn. Hij rondde de bachelor Nederlandse taal en cultuur, de master Europese letterkunde en de master Educatie in de Taal- en Cultuurwetenschappen cum laude af aan de Radboud Universiteit. Verder was Niels redacteur van *Vooy*s en publiceerde hij onder andere in *De Parelduiker*, *Jaarboek Zeventiende Eeuw* en *Accolade*.

Kort Bericht

Op 7 en 8 april organiseert de Jan van Eyck Academie in Maastricht een literatuurfestival: 'In de tuinen, het auditorium en het café-restaurant zijn er voordrachten, performances, debat en reflectie, toneel, boeken en podcasts. Internationale dichters, schrijvers, essayisten, slammers en (woord)kunstenaars dragen bij aan dit meertalige festival dat zowel ter plekke als online te volgen is'.

Zie www.janvaneyck.nl/calendar/jan-van-eyck-literatuurfestival?lang=nl

De keuze van de dichter

Voor de rubriek 'De keuze van de dichter' vragen we een dichter om een keuze te maken uit eigen werk én om een collega voor te dragen voor de volgende nieuwsbrief. Deze keer is het de beurt aan Elianne van Elderen (1997). Zij schrijft gedichten en kort proza. In 2021 studeerde ze af aan Creative Writing bij ArtEZ met de fragmentarische bundel *Geef geen namen aan koeien die je van plan bent te slachten*. Ze stond onder meer op het Nijmeegs Boekenfeest en de Amsterdamse Museumnacht, won de tweede prijs bij Write Now! 2020 en de derde prijs bij De (Turing) Gedichtenwedstrijd 2020. Haar werk verscheen onder andere in literair tijdschrift *DW B*. Daarnaast is ze eindredacteur fictie bij *Hard//Hoofd* en combineert ze tekst en beeld. Zo deed ze onderzoek naar het aanleren van obsessies en borduurde ze 80 uur een tekst op een tent, die te zien was op de Nacht van de Poëzie. Voor ons koos zij '100 SONGS EVERY 2000'S KID WILL REMEMBER', opgenomen in *In donzen dromen. De 100 beste gedichten uit De Gedichtenwedstrijd 2020* (Poëziecentrum Gent 2021).

'100 SONGS EVERY 2000'S KID WILL REMEMBER'

*Ik denk aan die keer dat de meisjes werden gerangschikt op risicofactor
en aan het buurthuis dat rook naar de zojuist aangezette verwarming*

*aan die keer dat ik per ongeluk kindeke Jezus van de miniatuur kerststal inslikte
en aan hoe dat jaar zijn kribbetje leeg bleef omdat alle winkels zonder uitzondering
gesloten waren op zon- en feestdagen en aan hoe ik mezelf wijsmaakte dat zolang ik niet
zou kijken of het uit mij was gekomen, ik altijd iets heiligs in me zou hebben*

*aan wat we te bewijzen hadden en aan het stedelijk gymnasium
waar ik twee jongens met een liniaal achterin het fietsenhok zag verdwijnen*

*aan hoe ik de hechtingen in mijn lip na het trampoline-incident probeerde los te peuteren
en aan de koosnaampjes die mijn moeder me gaf om me klein te houden*

*aan de spijkerbroek waarin mijn knieën het dunst leken die ik droeg toen ik Justin ontmoette
en aan Maartje die me vertelde dat het de eerste keer wennen was maar het daarna alleen maar
mee zou vallen en aan hoe goed ik was in mijn ogen dicht houden en aan hoe ik hem vroeg
om niet in mijn haren klaar te komen en aan hoe hij dat toch deed en aan hoe hij niet geloofde
dat ik iets heiligs in me had en aan de laatste keer dat ik hem zag*

*aan dat ik op mijn mondeling Frans loog dat ik wiskunde ging studeren
omdat dat het enige was waarvan ik wist hoe ik het moest zeggen*

*aan de manieren waarop grootheidswaanzin en minderwaardigheidscomplex in elkaar pasten
en aan hoe het einde van de zomer het ergste was dat kon gebeuren*

Elianne van Elderen
